

Formació i divulgació de l'agricultura ecològica

Lourdes Chamorro

Universitat de Barcelona i membre de la Xarxa Temàtica d'Agricultura Ecològica (AGROECOMED)

Joana Amador i Rosa Serra

Professores de l'Escola Agrària de Manresa

Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca (DARP)

Introducció

El sector de la Producció Agrària Ecològica (PAE) a Catalunya ha sofert en els darrers anys un increment significatiu en nombre d'operadors i en superfície dedicada a la producció, però tot i així, encara es un sector molt reduït. El número de pagesos i tècnics que s'hi dediquen a l'agricultura ecològica és molt baix. Això, junt amb les característiques de la producció ecològica que ha d'estar adaptada a les peculiaritats de cada agroecosistema fa que, d'una banda, l'experiència adquirida en producció i comercialització ecològica en les nostres condicions socioeconòmiques particulars sigui molt minsa, i d'una altra, que el productor que fa la reconversió a la AE, es trobi amb molts problemes que ningú no pot donar solució i que ell tot sol ha de cercar. Així doncs, la realitat és que l'agricultor, innovant amb imaginació, està creant coneixement a peu de finca.

El productor ecològic sovint no necessita receptes, ja que en el cas de la PAE poques vegades serveixen, sinó que necessita adaptar els principis de l'ecologia de sistemes a la seva pròpia finca i adaptar els seus processos productius per enriquir el seu agroecosistema. En aquest sentit manca un refermança de les experiències del agricultor a través d'una formació específica i complementària en el camp de l'agricultura ecològica i aquesta formació s'ha de fer des d'uns professionals del sector agroalimentari ecològic que coneguin molt bé l'aplicació de les bases metodològiques i conceptuals de l'agroecologia a la gestió dels agrosistemes.

Catalunya disposa actualment de diverses iniciatives públiques i privades en el camp de la formació tècnica en agricultura ecològica. Des del Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca de la Generalitat de Catalunya (DARP) s'imparteixen cursos de curta durada organitzats pel Centre de Formació i Estudis Rurals (CFEA). D'aquest Departament també depenen els Centres de Formació i Capacitació Agrària com és el cas de l'Escola Agrària de Manresa (EAM) que s'ha especialitzat des de fa més de 15 anys en la formació en agricultura ecològica. Cal ressenyar que aquesta és la única escola que imparteix un cicle formatiu de grau mitja "Tècnic en Explotacions Agràries Extensives", amb un enfocament completament ecològic, a nivell de Catalunya i fins i tot a nivell estatal. A més, també disposen d'una oferta de cursos i

jornades tècniques específiques d'agricultura ecològica. Altres escoles del DARP, imparteixen el cursos bàsics d'agricultura ecològica adreçats a tots els titulars d'empreses dedicades a la producció agroalimentària ecològica, la programació d'aquests cursos està establerta i regulada a l'ordre ARP/52/2003 (DOGC núm. 3822, de 14/02/2003, pàg. 2830).

Altres entitats com ara, els sindicats agraris Unió de Pagesos i l'Institut Català Agrícola de Sant Isidre també inclouen a la seva oferta formativa alguns cursos introductoris a la producció agrària ecològica. Entitats privades com l'Associació Vida Sana organitza des de fa més de vint anys diversos cursos d'especialització en la producció d'aliments ecològics i més recentment ha ampliat la seva oferta formativa a aspectes com l'anàlisi de la sostenibilitat, l'assessorament, el control i la verificació i la comercialització i el marketing.

La formació universitària en agricultura i ramaderia ecològica a l'Escola d'Enginyers Agrònoms de la Universitat de Lleida (UdL), l'Escola Superior d'Agricultura de Barcelona de la Universitat Politècnica de Catalunya (ESAB-UPC) i la Facultat de Veterinària de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB) es limita actualment a uns pocs crèdits de lliure elecció i cursos dins dels programes de doctorat que de manera complerta o parcial aborden aspectes relacionats amb l'agricultura ecològica. Per a fer front a aquestes necessitats a nivell de Catalunya i d'Espanya, es va posar en marxa des de la Universitat de Barcelona un programa de Màster en Agricultura Ecològica que ha permès en els darrers 6 anys formar tècnics que s'han incorporat a diverses finques, empreses, consells reguladors, centres de recerca i escoles de formació (<http://www.ub.edu/agroecologia/masterab>).

Pel que fa a la divulgació, son poques les actuacions en aquest àmbit i molt poques les publicacions especialitzades. L'Associació d'Amics de l'Escola Agrària de Manresa (AEAM) i l'associació Vida Sana son les dues entitats que han publicat alguns dossiers de temàtiques diverses. La revista Agrocultura que publica l'AEAM és actualment l'eina divulgativa més destacada en Llengua Catalana. Dins el Pla de Transferència tecnològica del DARP es realitzen algunes jornades divulgatives d'agricultura i ramaderia ecològica.

La formació Professional i la formació contínua

El sistema de formació agrària actualment a Catalunya te dues línies d'actuació: una formació reglada inicial, cicles formatius de grau mitjà i superior, destinada a persones que volen dirigir el seu futur professional cap el camp de l'agricultura i alimentació, i una formació contínua en el marc de la formació permanent de professionals.

Respecte a la formació reglada hi ha una manca de continguts en producció agrària ecològica en els currículums oficials, només escoles que tenen una

sensibilitat pel tema els inclouen a nivell introductor. També cal destacar la falta de material didàctic per poder treballar a l'aula.

En la formació professional catalana cal que els futurs professionals de l'agricultura tinguin un mínim coneixement del que és la producció ecològica per dos motius: facilitaria el respecte i la coexistència amb altres tipus de produccions, i d'altra banda permetria al productor convencional l'opció de reconversió, en cas que necessiti fer canvis a la seva explotació pel context socioeconòmic canviant, i cada cop més sensibilitzat per productes de qualitat.

En relació a la formació contínua de professionals, en els cursos bàsics de Producció Agrària Ecològica manca l'enfocament de reconversió concreta dels sistemes productius autòctons i l'adaptació a la realitat productiva de la finca de l'alumne/a, tampoc hi ha un acompanyament de la reconversió, un cop el productor/a s'ha decidit a fer-la.

Propostes

És clar que la formació dels professionals en qualsevol sector, i també en el de la producció ecològica, ha de ser l'eina bàsica per aconseguir una major professionalització i un reciclatge permanent dels seus coneixements i de la tecnologia aplicada, convertint-se en un requisit imprescindible per a la viabilitat del sector productiu. Les propostes en l'àmbit de la producció ecològica per tal d'assolir l'objectiu d'eina bàsica són les següents:

1. En formació reglada inicial, incloure a nivell de centre continguts en producció agrària ecològica i elaboració de material didàctic.
2. En formació contínua programar cursos més adaptats a les necessitats dels productors i tècnics des de la producció fins la venda.
3. Plantejar els cursos bàsics de producció agrària ecològica amb un enfocament de reconversió de sistemes productius concrets, i ampliar-los amb un mòdul pràctic d'elaboració de projecte tècnic de conversió i dotar-lo de seguiment o acompanyament en la seva implementació.
4. Crear a Catalunya un centre de referència en formació, divulgació i transferència tecnològica en producció agrària ecològica. La manera d'assolir-ho seria:
 - ? Utilitzant una metodologia apropiada per detectar les necessitats formatives del sector i oferir-les segons les necessitats expressades.
 - ? Establint contacte directe amb les fonts generadores de coneixement: agricultors, tècnics, i investigadors en l'àmbit ecològic i entitats d'altres zones amb activitat similar al Centre.
 - ? Aprofitar els cursos, jornades i trobades com espais d'intercanvi d'experiències, i compartiment del coneixement dels agricultors.

- ? Que el Centre disposi d'una finca referència amb els recursos necessaris per a que sigui experimental, i demostrativa de les tècniques de gestió en producció agrària ecològica, amb l'elaboració d'un pla propi, i la col·laboració amb altres entitats.
- ? Participant en projectes d'investigació i experimentació promoguts per entitats de recerca. Facilitant d'aquesta manera l'organització de jornades tècniques o de transferència tecnològica per presentar els resultats.
- ? Establint vincles més directes amb explotacions i elaboració de fitxes tècniques de finques ecològiques representatives de sistemes productius catalans, per tal de fer visites tècniques.

En definitiva, aquestes propostes van encarades a assolir una formació professional de qualitat, útil i d'interès per als agricultors i ramaders ecològics de Catalunya.

La formació universitària

L'interès d'una formació universitària específica es manifesta per la necessitat de tècnics que siguin capaços d'assessorar al sector productiu ecològic, principalment durant el procés de reconversió a la producció agrària ecològica, puguin gestionar tècnica i econòmicament les finques, sàpiguen ajustar l'aplicació de les tècniques a cadascun dels agroecosistemes i siguin capaços de dur a terme les tasques de control i verificació de la producció agrària ecològica. A més, la formació en aquesta disciplina ha de permetre incorporar en un futur investigadors i tècnics als equips R + D + I dels centres de recerca i universitats catalanes.

Així doncs, s'han de tenir en compte diverses consideracions en la formació universitària actual per tal que els enginyers i llicenciats tinguin accés a una millor formació en la gestió i el disseny d'agrosistemes sostenibles. Un dels aspectes fonamentals és la incorporació als estudis universitaris d'una visió més integral de la gestió del medi rural, així com aprofundir en el funcionament dels agrosistemes des d'una perspectiva de sistema ecològic. A més, s'hauran d'introduir dins l'aprenentatge de metodologies l'anàlisi de la sostenibilitat dels agrosistemes, amb la incorporació dels costos ambientals i socials a l'hora d'avaluar la productivitat del sistema, no només el guanys econòmics i, sobretot, utilitzar els principis de l'agroecologia com a estratègia per al disseny de sistemes agraris.

Propostes

Es proposa fer diverses modificacions dels plans d'estudis universitaris. En primer lloc, incorporar assignatures específiques d'agricultura i ramaderia ecològica als plans d'estudis actuals de les diverses enginyeries i llicenciatures

de la xarxa d'universitats catalanes que tracten de manera completa o parcial l'àmbit agroalimentari: Enginyeria Agrícola, Biologia, Ciències Ambientals, Veterinària etc. S'ha de tenir present que durant aquest decenni és previst elaborar les propostes per adaptar els plans d'estudis de totes les universitats espanyoles al marc del Nou Espai de Convergència Europea. Aquest marc acadèmic s'estructurarà amb els futurs títols de Graus (que equivaldrien al primer cicle universitari actual) i Postgraus (equivalents al segons cicles universitaris, postgraus i màsters actuals). En aquest aspecte seria convenient proposar, des de les diferents Universitats i Escoles Universitàries, una oferta àmplia de postgraus que respongui a les mancances actuals. Per exemple, seria necessari un Postgrau en Agroecologia, o bé en Producció Agrària Ecològica, que donin els coneixements adients per afrontar problemes reals, com per exemple en el àmbit de la ramaderia ecològica, coneixements ara per ara inexistents. Aquest tipus de Postgraus podrien ser interuniversitaris i ser reconeguts per la Generalitat de Catalunya i el Ministeri d'Educació i Cultura, per tal de poder donar una oferta educativa universitària específica i multidisciplinària en agricultura ecològica de caràcter transversal on els aspectes agronòmics, ecològics i socials hi siguin presents.

Divulgació de la PAE

La divulgació ha de ser una eina clau pel desenvolupament del sector ja que ha de posar a mans del productor solucions pràctiques als seus factors limitants. L'accés a la informació ha de ser a l'abast de tothom, productors, tècnics, investigadors, etc., i ha d'arribar a totes les parts del sector que siguin implicades o que puguin estar interessades. El tipus d'informació i el mitjà de canalització d'aquesta informació dependrà de les persones a qui anirà dirigit, així, per exemple, volem destacar algunes propostes concretes:

Fitxes Divulgatives

Les qüestions de tipus pràctic, com ara el seguiment de plagues i el seu tractament, les rotacions de cultius o l'alimentació dels animals, podrien ser subjecte de fitxes divulgatives, en un format de fàcil lectura i interpretació per tot tipus de públic. Així mateix, les dades tècniques de finques pilot en les que s'hagi fet un seguiment de diversos anys també haurien de ser objecte de divulgació per al coneixement d'altres tècnics o productors.

Base de dades

La informació tècnica i divulgativa que hi ha actualment disponible en PAE hauria d'estar organitzada en una base de dades consultable per internet perquè fos de fàcil accés a tècnics, formadors i productors

Jornades d'intercanvi

Facilitar trobades o jornades d'associacions de ramaders, agricultors i altres parts del sector per generar l'intercanvi d'informació de la recerca, l'experimentació i el coneixement dels productors.

Mitjans de comunicació

Fomentar la divulgació de la PAE a través dels mitjans de comunicació i dossiers informatius seria una manera de completar la feina de divulgació a tots els sectors.